

МРНТИ 15.15.31

<https://doi.org/10.51889/2022-1.1728-7847.09>

Сатиева Ш.С.¹

¹«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КЕАҚ,
Семей, Қазақстан Satieva66@mail.ru

ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАҒЫ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ

Аннотация

Мақалада мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылық негіздерін тәрбиелеу мәселесін зерттеп, оны талдап өзіндік пікір-тұжырымын ғылыми еңбектерде жазған ғалымдар толеранттылыққа дұрыс мән беріп оны ғылыми тұрғыдан ары қарай зерттеудің қажеттілігін көрсетілген. Осы көзқарастарды қазіргі ХХІ ғасыр талабына негіздеу, жаңа талаптарға сәйкес үйрете білу қазіргі ғылымның негізгі мақсатын анықтауға мүмкіндік жасалды. Әсіресе жас ұрпақтың болашақта білімді болуымен қатар, мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылық негіздерін тәрбиелеу балабақша жасынан үйретуде таңдап алған тақырыптың өзекті екендігі анықталды. Балабақшадағы мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылық негіздерін тәрбиелеуді кеңінен пайдалану-зерттеу нәтижелері көрсеткендей, толеранттылық дағдыларын дұрыс қалыптастыруға пайдалы құрал екендігін көрсетті. Бала тәрбиесіне арналған бағыттарда ұлттық мәдениет, ұлттық дәстүрлерді көптеп қарастыру қазіргі уақыт талабы екендігін дәлелденді.

Түйін сөздер: *толеранттылық, презумпция, континуум, құндылық, диагностика, мәдениет, дифференциация.*

Сатиева Ш.С.¹

¹НАО "университет имени Шакарима города Семей"
г. Семей, Казахстан Satieva66@mail.ru

ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТИ В МЕЖЛИЧНОСТНОМ ОБЩЕНИИ

Аннотация

В статье ученые, изучившие проблему воспитания основ толерантности у дошкольников, указывают на необходимость дальнейшего научного изучения толерантности. Умение обосновывать эти взгляды в соответствии с требованиями современного ХХІ века, преподавать в соответствии с новыми требованиями, позволило определить главную цель современной науки. Помимо того, что в будущем будет воспитываться подрастающее поколение, воспитание основ толерантности у дошкольников актуально в выбранной теме преподавания с дошкольного возраста. Как показывают результаты исследования, широкое использование основ воспитания толерантности у дошкольников в дошкольных учреждениях является полезным инструментом для правильного формирования навыков толерантности. Кроме того, доказано, что большое количество учета национальной культуры и национальных традиций в сферах воспитания детей является требованием нашего времени по данному направлению.

Ключевые слова: *толерантность, презумпция, континуум, ценность, диагностика, культура, дифференциация.*

Satiyeva Sh.S.¹

¹NAO "Shakarim University of Semey" Semey, Kazakhstan
Satieva66@mail.ru

THE PROBLEM OF TOLERANCE IN INTERPERSONAL COMMUNICATION

Annotation

In the article, scientists who have studied the problem of educating the basics of tolerance in preschoolers point to the need for further scientific study of tolerance. The ability to substantiate these views in accordance with the requirements of the modern XXI century, to teach in accordance with the new requirements, allowed us to determine the main goal of modern science. In addition to the fact that the younger generation will be educated in the future, the education of the basics of tolerance among preschoolers is relevant in the chosen topic of teaching from kindergarten age. As the results of the study show, the widespread use of the basics of tolerance education among preschoolers in kindergarten is a useful tool for the correct formation of tolerance skills. In addition, it is proved that a large amount of consideration of national culture and national traditions in the areas of child rearing is a requirement of our time in this area.

Keywords: tolerance, presumption, continuum, value, diagnosis, culture, differentiation.

Толеранттылық дегеніміз-біздің әлем мәдениеттерінің бай алуан түрлілігін, өзін-өзі көрсету формаларын және адам болмысының көрінісі тәсілдерін құрметтеу, қабылдау және түсіну. Оған білім, ашықтық, қарым-қатынас, ой, ар-ождан және сенім бостандығы ықпал етеді [1].

Төзімділік-бұл әртүрліліктегі үйлесімділік. Бұл моральдық парыз ғана емес, сонымен бірге саяси және құқықтық қажеттілік. Толеранттылық-бұл бейбітшілікке қол жеткізуге мүмкіндік беретін және соғыс мәдениетін бейбітшілік мәдениетімен алмастыруға ықпал ететін қасиет [2].

Қазіргі Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіздігін нығайту мақсатында қоғамдық дамудың әр түрлі салаларында өркениетті елдердің үлгілеріне сәйкес келетін іс-әрекеттерге, стратегиялық жолдарға көшу кезеңінен өтті.

Болашақтағы даму бағыттарын саралап, өз стратегиясын белгіледі. Қоғамның адамгершілік деңгейін анықтайтын рухани байлық пен мәдениет осылардың қатарына жатады. Мүмкін осы қиындыққа толы қым-қуыт жылдарда өзіміздің басты құндылықтарымызды сақтап қала білгендігіміз біздің басты жетістігіміз болар. Жастардың саяси қызығушылығын арттыруда, жаңа құндылықтарын қалыптастыруда қажетті ресурстар мен тетіктерге ие мемлекеттің орны ерекше. Жастар жаңа идеялар ұсынуы қажет. Тек, достық қарым-қатынаста емес, сонымен қатар ұйымшылдықпен жұмыс істеуі керек.

Қазіргі қоғамда толерантты мәдениеттің ерекше маңызы бар: ол жалпыадамзаттық құндылық ретінде де, әлеуметтік іс-әрекет нормасы ретінде де әрекет етеді. Толерантты мәдениетті тәрбиелеу процесін жан - жақты зерделеу қажеттілігі қазіргі мәдени адам тек білімді адам ғана емес, сонымен бірге өзін-өзі бағалау және айналасындағы адамдарды қабылдау сезімі бар тұлға екендігімен анықталады.

Көпұлтты қоғамда толерантты мәдениеті бар адамды тәрбиелеуге бағытталған мемлекеттің әлеуметтік тапсырысын ескере отырып, қоғамның әлеуметтік процестерімен және мәдениетімен тығыз байланысты мектепке дейінгі білім беру толерантты мәдениетті тәрбиелеу мәселелерінде өз ұстанымдарын қайта ойластыруды, түзетуді қажет ететінін түсіндіреміз. Толеранттылық мәдениетінің негіздерін тәрбиелеу мектепке дейінгі жаста басталуы керек деп санаймыз, дәл осы жас көптеген адамгершілік қасиеттерді, ең алдымен толеранттылықты қалыптастыру және дамыту үшін сезімтал. Үлкен мектеп жасына дейінгі баланың толерантты мәдениетінің негіздері ретінде біз қоғамдағы балалардың мінез-құлқының моральдық негізін, әртүрлі ұлттар мен мәдени топтардың адамдарымен қарым-қатынас пен өзара әрекеттесуді көрсететін жалпыадамзаттық құндылықты түсінеміз.

Толеранттылықты қалыптастыру факторларының бірі-адамның әлеуметтік маңызды нормалар мен мінез-құлық ережелерін игеруі. Олар адамның тарихи дамуы барысында жасалады және оның үйлесімді және біркелкі дамуына ықпал етеді. Бүкіл әлемде көптеген елдерде заңнамалық деңгейде бекітілген белгілі бір құндылықтар жүйесі бар. Адам құқықтарының презумпциясы, басқа адамдардың кемшіліктері мен қателіктеріне төзімділік, жанжалдарды келісу мен зорлық-зомбылықсыз шешудің құндылығы, құқық нормаларын сақтау, жанашырлық, жанашырлық, жанашырлық, адам өмірінің құндылығы және физикалық азаптың болмауы сияқты нормаларды қамтымайды.

Қазіргі мәдени адам-өзін-өзі бағалау сезімі бар және басқалар құрметтейтін білімді адам. Сондықтан өскелең ұрпақты ынтымақтастық пен өзара түсіністік негізінде басқалармен қарым-қатынас орнатуға, басқа адамдарды, олардың көзқарастарын, әдет-ғұрыптарын, әдеттерін қабылдауға дайын болуға үйрету өте маңызды. Бұл мәселе бүгінгі таңда өзекті болып отыр, өйткені балалардың мектепке дейінгі тәрбиесіндегі маңызды міндеттердің бірі болуы керек. Мектеп жасына дейінгі балалар арасында толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру қажеттілігі балалардың жас және жеке ерекшеліктеріне байланысты. Бір жағынан, олар белсенділікпен, бастамашылдықпен, қызығушылығымен сипатталады, екінші жағынан, олар мінез-құлықтың озбырлығын, эмоционалдылықты, импульсивтілікті арттырды. Зерттеушілер мектеп жасына дейінгі балалардың мінез-құлқындағы жағымсыз көріністерді әлеуметтік тәжірибе мен мүгедектердің болмауымен түсіндіреді, бұл олардың пассивтілігінің пайда болуына, агрессивтіліктің жоғарылауына және құрдастарымен қарым-қатынаста деструктивті тенденцияларға әкеледі [3].

Толеранттылық басқаларды өздері сияқты қабылдауға және олармен келісім негізінде өзара әрекеттесуге дайын болуды білдіреді және мыналарды қамтиды: өзінің шығу тегінен, мәдениетінен, көзқарастарынан және адам даралығының басқа да көріністерін түсіну және құрметтеу қабілеті; әр түрлі конфессиялар, саяси, этникалық және басқа да әлеуметтік топтар арасындағы үйлесімділік; әр түрлі әлемдік мәдениеттердің, өркениеттер мен халықтардың алуан түрлілігіне құрмет;

сыртқы келбеті, тілі, наным, әдет-ғұрпы мен наным бойынша ерекшеленетін адамдарды түсінуге және олармен ынтымақтастыққа дайын болу; емес, бәрінен бұрын жалпыға бірдей құқықтар мен адамның бостандықтарын тану негізінде қалыптасқан белсенді көзқарас; өз нанымдарын ұстану және басқаларға бірдей құқықты мойындау бостандығы; бұл сонымен бірге бір адамның көзқарастарын басқаларға қолдануға болмайтынын білдіреді;

басқаларға адамгершілікпен қарау, басқалардың кемшіліктеріне шыдамдылық, сондай-ақ әр адамның жеке басын тану. Оқушылардың көпұлтты ұжымы жағдайында заманауи мектепке дейінгі мекеменің педагогикалық процесіне қатысушыларда толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру әдістері психологияда да, мектепке дейінгі педагогикада да аз зерттелген. Мектепалды жасына дейінгі балаларда толеранттылықты қалыптастыру әртүрлі құралдар арқылы мүмкін болады. Құрал-бұл бір нәрсеге қол жеткізу немесе бір нәрсені жеңу әдісі, әрекет ету тәсілі. Толеранттылықты қалыптастыру құралдарына мыналар жатады: дәстүрлер; қарым-қатынас; көркем әдебиет; ертегілер; мақал-мәтелдер; ұлттық қуыршақтар; ұлттық атрибуттарды қолдана отырып, ашық ойындар [4.5].

Жобалық іс-шаралар; қоғамдық пікірдің күшімен қолдау көрсетілетін, бұқаралық сипаттағы әдеттер түрінде киінген өнер туындылары және басқа да дәстүрлер табиғаты бойынша оларды объективті түрде өткен жетістіктердің қамқоршысы еткен үлкен тұрақтылыққа ие. Дәстүр-бұл адамдардың әлеуметтік тәжірибесін жинақтаудың өзіндік тәсілі, сонымен қатар адамзат мәдениетін дамытудың шарты. Дәстүрлер автоматты түрде бір ұрпақтан екінші ұрпаққа өтпейді, оларды сақтау керек, шындықпен байланыстыру керек, содан кейін олар жеке тұлғаны қалыптастырудың тиімді құралына айналады. Олар өздерінің әлеуметтік және жеке маңыздылығын бірнеше рет растаған қызмет түрлерінің

негізінде қалыптасады. Рәсімдер мен рәсімдердің кең және әр түрлі практикалық маңызы. Олар адамдардың эмоционалды жағдайын реттейді, этнос, қауымдастық, отбасы деңгейінде бірлік сезімін қалыптастырады және қолдайды, жеке адамға өзінің этникалық құрамын түсінуге мүмкіндік береді, ғасырлық құндылық бағдарларын сақтайды және т. б. Қазіргі уақытта объективті шындық мектеп жасына дейінгі балалар арасындағы ұлтаралық қатынастар мәдениетін дамытуға көбірек көңіл бөлуге мәжбүр етеді, сондықтан этносаралық толеранттылық қажет, яғни басқа этникалық топтардың құндылықтары, мәдени ерекшеліктері және этносаралық қатынастарға дайындығы туралы жеке тұлғаның ішкі көзқарасын қабылдау қажет. Толеранттылық ұлтаралық қатынастар мәдениетінің үстемдігі болып саналады. Оны басқа этностардың өкілдерімен сындарлы өзара іс-қимыл жасау үшін жағдай жасай отырып, білім беру процесінде тұлғаның бағыты ретінде дамыту керек. Толеранттылықты қалыптастыру-бұл ұзақ және күрделі процесс, мектепке дейінгі жылдары басталып, өмір бойы жүреді. Бұл процесс көптеген факторлардың әсерінен жүреді, Олардың арасында отбасы мен білім беру, атап айтқанда мектепке дейінгі білім беру шешуші болып табылады. Сондықтан білім жеке тұлғаны қалыптастыру және әлеуметтендіру, жинақталған тәжірибені, білімді, құндылықтар мен нормаларды жаңа ұрпаққа беру үшін құрылған негізгі қоғамдық институт ретінде баланың өзімен ғана емес, сонымен бірге отбасымен, жақын ортасымен де жұмыс істеуге дайын болуы керек.

Мектепке дейінгі жаста баланың эмоционалды көзқарасы, ашықтығы, сенімділігі және этникалық стереотиптердің болмауы айқын көрінеді, бұл оған әртүрлі ұлт адамдарымен еркін қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді [5]. Толеранттылықты тәрбиелеу бойынша жұмысты мұғалім басқа мамандармен ынтымақтастықта ғана емес, сонымен бірге ата-аналармен тығыз байланыста да жүргізуі керек. Баланың қаншалықты толерантты болатындығы көбінесе ересектерге, олардың іс-әрекеттерінде, іс-әрекеттерінде, пікірлерінде толеранттылықтың болуына байланысты. Балада барлық жақсы және жаман нәрселері бар адамды құрметтеу керек. Құрметтеу дегеніміз-түсіну, қолдау, сену.

Мектепке дейінгі жастағы толеранттылыққа тәрбиелеу құралдарының кешені тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында келесі міндеттерді шешу қажет болды:

1. Балабақша тәрбиешілердің мектепке дейінгі жастағы балалармен қарым-қатынасының басым формаларын анықтау.

2. Ересек мектеп жасына дейінгі балаларда қалыптасқанTM төзімділіктің бастапқы деңгейін диагностикалау.

3. Ересек мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылықты тәрбиелеудің педагогикалық жағдайларының тиімділігін эксперименталды түрде тексеру.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс төрт кезеңнен тұрды: алдын-ала, бастапқы, қалыптастырушы, аналитикалық.

Алдын ала кезеңде балабақша педагогтарының мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылықты тәрбиелеу бойынша жұмысқа дайындығын зерттеу, сондай-ақ ересек мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылықты қалыптастырудың бастапқы деңгейін диагностикалау жүргізілді.

Екінші, бастапқы кезеңде жүргізілген диагностика нәтижелері негізінде «Ересектерге арналған толеранттылық мектебінде» педагогтар үшін сабақтар әзірленді және өткізілді, сондай-ақ «Мектепке дейінгі ересек жастағы балаларда толеранттылықты тәрбиелеу» бағдарламасы әзірленді.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың үшінші кезеңі қалыптастырушы эксперимент жүргізуді қамтыды, оның мазмұны «Мектепке дейінгі жастағы балаларда толеранттылықты тәрбиелеу» бағдарламасын сынақтан өткізу болды.

Төртінші, аналитикалық кезеңде эксперименттік және бақылау топтарында қайталама диагностика, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелерін өңдеу, талдау және жалпылау жүргізілді.

Балалармен жұмыс кезінде тек зорлық-зомбылықсыз басқаруды қолдануға және тәрбие әдістері мен әдістерін өзгертуге рұқсат етіледі. Баланы тәрбиеші ұсынған істерге жазаланудан қорықпау, мақұлдамау үшін емес, жеке жетістікке жету, ләззат алу, осы істердің өзі үшін маңыздылығын сезіну үшін қатысу керек. Тәрбие әдістері мен әдістерін таңдау кезінде мынаны есте ұстаған жөн: балаларды ешқашан жазаламаңыз, бір-бірімен салыстырмаңыз, ұятқа қалдырмаңыз, қорламаңыз, ата-аналарына шағымданбаңыз, оларды бақыламаңыз, ренжітпеңіз, шын жүректен мадақтаңыз, келіссөздер жүргізіңіз, ортақ пікір табыңыз, шын жүректен кешіріңіз. Әр бала ерекше және әдемі. Тек бірегейлік балаға өмір жолын таңдауға және оны өтуге көмектеседі. Балалармен жұмыс істеу керек, олардың әрқайсысы өздерін құрметтеуге және бағалауға үйренеді [6].

Эксперименттік жұмыстың мақсаты-мектеп жасына дейінгі балаларда толерантты мәдениеттің негіздерін тәрбиелеудің әзірленген әдістемесін іске асырудың тиімділігін тексеру.

Бұл мақсат эксперименттік жұмыстың міндеттерін анықтады:

- 1) толерантты мәдениеттің эксперименттік жұмысын жүргізу жоспары мен бағдарламасын, өлшемшарттарын, көрсеткіштерін, деңгейлерін әзірлеу;
- 2) мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың толерантты мәдениетінің деңгейін айқындаудың диагностикалық бағдарламасын әзірлеу және іске асыру;
- 3) мектеп жасына дейінгі үлкен балаларда толерантты мәдениет негіздерін тәрбиелеу блоктарының әдістемеді бөлінген тиімділігін эксперименттік тексеру;
- 4) жүргізілген жұмыстың тиімділігін анықтау.

Мектеп жасына дейінгі балалардың құрдастарына толерантты қарым-қатынасын қалыптастыру-мектеп жасына дейінгі балалардың тұлғааралық қатынастарын, олардың қарым-қатынасы мен қарым-қатынасын қалыптастыру және дамыту; оқушылардың көпұлтты ұжымы жағдайында толерантты қатынастарды қалыптастыру; балаларды әртүрлі елдер халықтарының мәдениетімен таныстыру және олардың қоршаған әлем туралы білімдерін кеңейту сияқты мәселелерді шешуді қамтитын көп өлшемді мәселе.

Зерттеу жұмысымыздың осы бөлімінде этникалық конфликтіні зерттеудің негізінде эксперименталды психосемантика және коррекция әдіс-тәсілдер мен толеранттылықты анықтау арқылы жеке тұлғаның психикалық саулығының дамуын жүйелендіру факторларына тәжірибелік эксперименттік тұрғыда зерттеу шараларын жүргізіп және оның бағдарламасының моделін жасадық. Зерттеу кезеңдерін жүзеге асыру үшін ғылыми зерттеу болжамдары анықталды. Зерттеу бағдарламасы мен ұйымдастырылу сипаттамасы берілді.

Эксперименттік жұмыс жүргізу үшін біз мектеп жасына дейінгі балалардың төрт тобын құрдық. ШҚО мектепке дейінгі білім беру мекемесінің эксперименттік тобында (бұдан әрі-ЭТ-1) толерантты мәдениеттің мынадай компоненттерін дамыту көзделді: толерантты мәдениетті басқа адамдармен өзара іс-қимыл жасау үшін қажетті құндылық ретінде қабылдауға ықпал ететін мотивациялық-құндылық; танымдық, әртүрлі өмірлік жағдайларда қарым-қатынас тәсілдері мен мінез-құлық туралы білім алуға көмектесетін. Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің басқа тобында (бұдан әрі-ЭТ-2) толерантты мәдениеттің мынадай компоненттерін дамыту көзделді: өзін-өзі бақылаудың дамуын айқындайтын эмоционалды-еріктік, даулы, даулы жағдайларда ұстамдылық; әртүрлі адамдарға қатысты төзімділік, тілектестік, мейірімділік танытуды қамтамасыз ететін мінез-құлық.

Эксперимент жұмысы үш кезеңнен тұрады: айғақтайтын, қалыптастырушы, қорытынды.

Анықтау кезеңінде зерттеу проблемасының жай-күйін, үлкен мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылық мәдениетінің негіздерін тәрбиелеу процесінің ерекшеліктерін зерттеу, эксперименттік жұмыс шешуге бағытталған мәселені тұжырымдау және негіздеу,

барлық белгіленген критерийлер бойынша үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың толеранттылық мәдениетінің бастапқы деңгейін анықтау, нәтижелерді болжау жүргізілді.

Бұл кезеңде біз келесі әдістерді қолдандық: нормативтік құжаттарды талдау, мектепке дейінгі білім беру ұйымдары тәрбиешілерінің жылдық және күнтізбелік жоспарларын талдау, әңгімелесу, сұрау, сұхбаттасу, диагностика.

Мектеп жасына дейінгі балалардың толеранттылық мәдениетінің бастапқы деңгейін бағалауды диагностикалық әдістердің көмегімен жүзеге асырдық. Зерттеу мақсаттарын толық диагноз қою және толеранттылық мәдениетін тәрбиелеу процесін көбейту үшін үлкен мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылық мәдениетінің негіздерін тәрбиелеудің критериалды - деңгейлік шкаласына егжей-тегжейлі сипаттама беру қажет.

Төзімді мәдениеттің көрсеткіштері мен компоненттерін бөлуге А. А. Погодина, Г. Олпорт, О. А. Спицын, О. Г. Виноградова, Л. В. Коломийченко, Г. М. зерттеулері негіз болды. Шеламовой, Р. Г. Апресян, П. Ф. Комогорова, Б. З. Вульфова, Л. А. Шкатовой, Е. А. Стрельцовой және т. б. [6,7].

Зерттеудің эмпирикалық болжамы төмендегідей белгіленді:

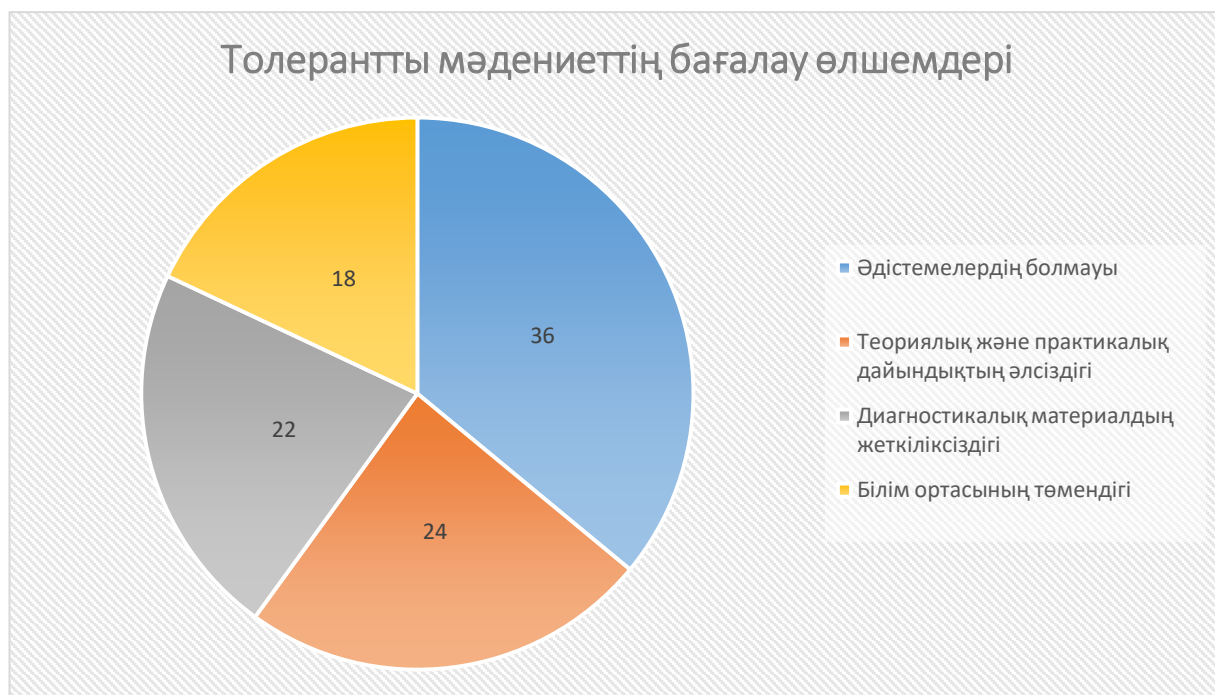
H_0 – контент-талдау барысында толеранттылықты реттеу барысында топаралық дифференциация өзінің және басқа топтарды қарама-қарсы қою формасында өтеді. Басқа топ олқылықтарын теріс көрудегі бірлестік қоғамдастық үшін пайдалы қызмет атқарады, сонымен қатар конфликтіні жеңу үшін қажетті шарт болып табылады.

H_1 - контент-талдау барысында толеранттылықты реттеу барысында топаралық дифференциация өзінің және басқа топтарды қарама-қарсы қою формасында өтеді. Басқа топ олқылықтарын теріс көрудегі бірлестік қоғамдастық үшін пайдалы қызмет атқарады, сонымен қатар конфликтіні жеңу үшін қажетті шарт болып табылмайды.

Біз ұсынған гипотезаны тексеру үшін эксперименттік жұмыстың белгіленген кезеңінде тәрбиешілер мен ата-аналардың зерттелетін проблемаға білімі мен көзқарасы туралы ақпарат алу бойынша жұмыс жүргізілді.

Ол үшін мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің практикасында мектепке дейінгі жастағы балаларда толерантты мәдениеттің негіздерін тәрбиелеу проблемасының жай-күйін зерделеуге бағытталған тәрбиешілер мен ата-аналарға сауалнама әзірленіп, жүргізілді.

Мектеп жасына дейінгі балаларда толерантты мәдениеттің негіздерін тәрбиелеуді тәрбиешілерге кедергі келтіретін себептер келтірілген (Сур.1).

«Сурет Толерантты мәдениетті бағалау өлшемдері»

Ұсынылған гипотезаны растау мақсатында мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің тәжірибесінде үлкен мектеп жасына дейінгі балаларда толерантты мәдениеттің негіздерін тәрбиелеу әдістемесін сынақтан өткізуді көздейтін зерттеудің қалыптастырушы кезеңі (2020-2021 жж.) жүргізілді. Эксперименттік жұмыстың қалыптасу кезеңі табиғи болды, яғни. мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің табиғи жағдайында өтті. Бұл кезең біздің тұрақты бақылауымызбен және тікелей қатысуымызбен жүргізілді, бұл оның ағымының сипаты туралы толық түсінік алуға мүмкіндік берді.

Мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылық мәдениетінің негіздерін тәрбиелеу әдістемесін жүзеге асыру өзара байланысты және өзара байланысты төрт блок бойынша жүзеге асырылды: мотивациялық-құндылық, танымдық, эмоционалды-ерік, мінез-құлық. Эксперименттік жұмыста қызметті ұйымдастырудың әртүрлі формалары қолданылды: ұжымдық (балалардың барлық тобы), кіші топ (5-8 бала), микро топтар (3-4 бала), жұп, жекелей өтті.

Баланың толерантты мәдениетті көрсетуге мотивациялық дайындығын қалыптастыруды, толерантты мәдениетті тәрбиелеу қажеттілігін түсінуге көмек көрсетуді, орындалатын іс-әрекеттің түсінігі мен уәждемесін қалыптастыруды көздейтін мотивациялық-құндылық блогын (толерантты мәдениеттің құрамдас бөлігі) қалыптастыру этикалық әңгімелер, толерантты мінез-құлықты ынталандыру әдістері (көтермелеу және жазалау), көркем әдебиетпен танысу арқылы жүзеге асырылды.

Келесі блокты іске асыру – танымдық, оның мақсаты толерантты мәдениеттің жалпыадамзаттық құндылық ретіндегі алғашқы адамгершілік идеяларын қалыптастыру, толерантты мәдениеттің негіздерін тәрбиелеу үшін қажетті білім алуға көмек көрсету моральдық дилеммаларды, сендіру және өзін-өзі сендіру әдістерін, жобалар әдісін талқылау арқылы жүзеге асырылды. Олар: экскурсиялар, қызықты адамдармен кездесулер, мақсатты серуендер т.с.с.

Эмоционалды-еріктік блоктың қалыптасуы өзін-өзі талдау, өзін-өзі бағалау және өзін-өзі бақылау қабілеттерін қалыптастыруды; өзін-өзі ұйымдастыра білу, элеуметтік ережелерді саналы түрде орындау; жаттығулар-ойындар, талап ету әдісі, перспектива әдісі арқылы жүзеге асырған сөздерімізді, іс-әрекеттерімізді басқара білу.

Мақсаты әртүрлі адамдармен толерантты қарым-қатынас пен мінез-құлық дағдыларын, толерантты мәдениет туралы білімді практикада қолдану қабілетін қалыптастыру болып табылатын мінез-құлық блогын біз мінез-құлықты түзету және өзін-өзі түзету, рефлексия, қоғамдық пікір әдісі арқылы жүзеге асырдық.

Теориялық және эмпирикалық деңгейлерде біз ересек мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылық мәдениетінің негіздерін тәрбиелеу процесін, сондай-ақ жеке ережелер мен аспектілерді эксперименталды түрде тексеруді қарастырдық. Жеке іс-әрекет, мәдени және аксиологиялық тәсілдер негізінде ересек мектеп жасына дейінгі балаларда толеранттылық мәдениетінің негіздерін тәрбиелеу әдістемесі әзірленді және енгізілді, оның көмегімен біз төрт блокты (мотивациялық-құндылық, танымдық, эмоционалды-ерік, мінез-құлық) қамтитын мақсатты көп өлшемді процесті түсінеміз, олардың мазмұнын іске асыру ересек мектеп жасына дейінгі баланың толерантты тұлғасын тәрбиелеудің әртүрлі формалары мен әдістерінің арқасында қамтамасыз етіледі[8].

Сонымен, зерттеу барысында құрастырылған «Толеранттылық» континуумының ішкі әлем психосемантикалық диагностикасын әзірлеу» әдістері жүйесін өмір сүру үдерісінде пайдалану достық, толеранттылық сана феноменінің эмпирикалық зерттеудің технологиясы мен бағдарламасы қалыптасады деген қорытынды жасауға толығымен болады.

Білім беру процесінде ересек мектеп жасына дейінгі балаларда толерантты мәдениеттің негіздерін тәрбиелеу әдістемесі білімді игеру мен оларды практикалық іс-әрекетте қолданудың дәйектілігін қамтамасыз ететін жүйеге негізделген.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

References

- 1. Declaratio principiorum tolerantiae: Probata per resolutionem 5.61. Conferentia Generalis UNESCO diei 16 mensis Novembris anno 1995, Text. // Century Tolerantia: Scientific Diurnarius. M.: MGU, 2001.*
- 2. Locke J. A Letter De Toleration // Opera Omnia: In 3 vols.*
- 3. Weiner, M.E. Ludus technologiae ad corrigendos mores preschoolers. / M.E. Weiner. M. : Societas paedagogica Russiae, 2005. - 96 p.*
- 4. Martsinkovskaya, T.D. "Mensae rotundae" in Lite tolerantiae Text. / ETC. Martsinkovskaya // Quaestiones psychologiae. 2003. - N. 1. -S. 150-153.*
- 5. Wallon, A. Psychologica progressio puerilis Text. / A. Vallon. Petropoli: Piter, 2001. - 208 p.*
- 6. Mikhailenko, N.Ya., Korotkova, H.A. Organization of a game plot in kindergarten: Ductor pro magistro. 2nd ed., rev. - M.: GNOM i D, 2001. -96 p.*
- 7. Krivtsova, S. Recipe ad intolerantiae Text. / S. Krivtsova // Pedology. Novum saec. 2002. - N. 5-6. - P. 14-18.*
- 8. Solodyankina, O.V. Socialis progressio pueri praescindendi: dux emendatiorem Text. / O.V. Solodyankin. M.: ARKTI, 2006. -88 p.*